

В статье анализируется оригинальная и новаторская трактовка категории «труд» украинским ученым и мыслителем Сергеем Андреевичем Подолинским, данное им в исследовании «Труд человека и его отношение к распределению энергии».

Ключевые слова: труд, энергия, энтропия, производительность, распределение, мироздание.

The author of the article analyses original and innovative interpretation of the category «labour» made by the Ukrainian scientist and thinker Sergey A. Podolinsky in the research «Labour of man and his attitude toward distributing of energy».

Key words: labour, energy, entropy, productivity, distribution, the universe.

Марцинішин Ю. Д. – здобувач кафедри архівознавства, новітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

УДК 37.017.92

М64

КРИТЕРІЇ СФОРМОВАНОСТІ МОРАЛЬНО-ДУХОВНИХ ЯКОСТЕЙ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ МОЛОДІ

Д. В Мірошніченко

У статті розглянуто теоретичні підходи вітчизняних і зарубіжних вчених до визначення критеріїв сформованості морально-духовних якостей сучасної університетської молоді. Охарактеризовано та визначено критерії та рівні сформованості морально-духовних якостей сучасної університетської молоді.

Ключові слова: морально-духовні якості, критерії сформованості морально-духовних якостей сучасної університетської молоді.

Сьогодні, для сучасної освітньої системи, особливої актуальності набуває питання про визначення науково-обґрунтованих критеріїв оцінки рівня сформованості морально-духовних якостей студентів, що є достатньо складним. Це пов'язано з тим, що формування морально-духовних якостей, як і всього комплексу якостей особистості важко піддається кількісним вимірюванням.

Відповідно до завдань дослідження великий інтерес для нас мають роботи провідних вітчизняних і зарубіжних вчених, які розглядають теоретичні і практичні проблеми визначення і формування морально-духовних якостей у студентської молоді (І. Бех, І. Биочинський, І. Грязнов, Н. Добровольська, В. Довданов, А. Донцов, Н. Тимченко, Г. Шевченко, Б. Ясько та ін.).

Мета статті – визначити критерії та рівні сформованості морально-духовних якостей сучасної університетської молоді.

В сучасній педагогіці затвердився інтеграційний підхід до практичного вивчення етичної вихованості на рівні світогляду, розвитку демократичної свідомості, внутрішньої свободи особистості, морально-духовних відчуттів і відношення до суспільства, а також соціальної установки відповідно до прийнятих в суспільстві моральних норм.

За визначенням Б. Ліхачова, рівень сформованості морально-духовних якостей виявляється у відносинах, діяльності, спілкуванні. Про високий рівень їх розвитку свідчить глибина морального відчуття, здатність до емоційного переживання, мук совісті, страждання, сорому і співчуття, стійкість позитивних звичок і звичних норм поведінки, наявність активної життєвої позиції, зрілість моральної свідомості: здатність аналізувати, судити про явища життя з позицій етичного ідеалу, давати їм самостійну оцінку [11, с. 267].

За І. Харламовим, рівень сформованості морально-духовних якостей полягає в наступному: у ставленні до Батьківщини (патріотизм) – любов до своєї країни, історії, звичаїв, мови, бажання стати на її захист, якщо це буде потрібно; у ставленні до праці (працьовитість) – припускає наявність потреби в творчій трудовій діяльності, розуміння користі праці для себе і суспільства, наявність трудових умінь і навичок, потреба в їх вдосконаленні; у ставленні до суспільства (колективізм) – уміння погоджувати свої бажання з бажаннями інших, уміння координувати свої зусилля із зусиллями інших, уміння підкорятися і уміння керувати; у ставленні до себе – повага себе при повазі інших, висока свідомість громадського обов'язку, чесність і правдивість, етична чистота, скромність, гуманність [15, с.56]

Ю. Бабанський підкреслює, що про рівень сформованості моральних якостей людини можна говорити тільки тоді, коли вона етично поводить себе через внутрішню потребу, коли в якості контролю виступають її власні погляди і переконання. Вироблення таких поглядів і

переконань та відповідних звичок поведінки складає сутність морального виховання [1, с.186]. За визначенням автора високий рівень духовності і моральності є відмінною рисою інтелігенції. Виховання у молодого покоління таких якостей, як емоційна чуйність, уміння співчувати і співпереживати, відчуття цивільної гідності і особистої відповідальності, перед людьми є ключовими чинниками відродження духовно-етичної культури і моралі суспільства. Як критерії етичного виховання виступають: щире бажання творити добро, уміння проявляти такт і чуйність, милосердя, ступінь переконаності в необхідності виконання норм моралі, сформованість морально-духовних якостей особистості, усвідомлений вибір етичної поведінки в різних життєвих ситуаціях.

На думку Л. Божович основними критеріями сформованості моральних якостей особистості можуть бути переконання, моральні принципи, ціннісні орієнтації, а також вчинки по відношенню до близьких і незнайомих людей [3, с. 87]. Звідси витікає, що моральною слід вважати таку людину, для якої норми, правила і вимоги суспільства (професії) виступають як його власні погляди і переконання, як звичні форми поведінки. Кажучи точніше, в своєму дійсному значенні моральність не має нічого спільного із слухняно-механічним виконанням, вимушеним тільки зовнішніми вимогами встановлених в суспільстві моральних норм і правил. Вона є внутрішнім категоричним імперативом особистості, спонукальними силами якого виступають її здорові суспільні потреби і пов'язані з ними моральні знання, погляди, переконання та ідеали.

У цьому сенсі моральність особистості, на думку О. Іванюшкіна органічно пов'язана з її моральними відчуттями, з її совістю, з постійною оцінкою своєї поведінки і прагненням до щирого розкаяння в тих випадках, коли допущені порушення моральних принципів. Совість і розкаяння особи в своїх аморальних вчинках – сильні стимули її етичного розвитку і самоудосконалення. На жаль, формуванню цих особистісних відчуттів, як зазначає автор, не завжди надається належне значення [8, с.86].

Все це показує, що морально-духовний розвиток особистості неможливий без формування її моральної свідомості, моральної совісті і глибокого внутрішнього прагнення до морального благородства.

Критеріями рівня оцінки і самооцінки морально-духовної вихованості підкреслює А. Корзинкін можуть бути: наявність у молодій

людини наукового світогляду; наявність відчуття внутрішньої свободи у студентів, яке є гармонією зі своїм внутрішнім світом, природою і соціумом; прагнення до самореалізації; успішність освітньої діяльності; адекватність самооцінки; сформованість мотивів поведінки у згоді з вищими принципами моральності і релігійними цінностями [9, с. 114].

Як зазначає А. Кравцов цілісним і основним в особистості є те, що визначає її якості і властивості, такі як переконаність, стійкість, цілеспрямованість, що відображають її спрямованість і сутність. Похідним, індивідуальним, нерозривно пов'язаним з основними якостями особистості є такі показники життєдіяльності, як старанність і успішність. Будь-який вид діяльності студента: навчання, праця, суспільна робота, спілкування, позанавчальна діяльність, творчість, обов'язки в сім'ї – може бути оцінений з погляду старанності і успішності [10, с. 69]. Показники цих критеріїв опосередковано свідчать про ступінь розвитку природних здібностей і моральної зрілості студентів.

В. Гаврилькевич виділяє наступні компоненти сформованості моральних якостей: знання (у вигляді уявлень і понять) про етичні категорії; мотивація, що відображає відносини студентів як до моральних норм, так і до вчинків людей в ситуаціях міжособової взаємодії; способи реальної поведінки в модельованих ситуаціях морального вибору, тобто дієвості етичних знань, що виявляються в узагальненості і перенесенні певних форм поведінки в різні життєві ситуації [4, с. 189].

П. Яременко зазначає, що ефективність процесу формування морально-духовних якостей на основі гуманістичних цінностей освіти можна оцінити, виходячи із сформованості духовно-етичних цінностей. Автором були виділені наступні критерії сформованості духовно-етичних цінностей у студентів: високий (відповідно до віку) ступінь інформованості в духовно-етичній сфері, високий ступінь емоційної чуйності по відношенню до подій, що відбуваються, витворів мистецтва, високий ступінь сформованості морально-духовних якостей особистості [17, с. 48]. Відповідно до цього їм були встановлені три рівні сформованості морально-духовних цінностей: емоційно-емпіричний (низький), змістовно-оціночний (середній); діяльно-творчий (високий).

І. Грязнов для оцінки моральної вихованості особистості шляхом використання методу групових експертних оцінок розробив інформаційно-пізнавальний, мотиваційно-ціннісний, операційно-діяльнісний критерії [6, с. 49].

Б. Ясько підкреслює, що основними критеріями етичної людини є його етичні переконання, моральні принципи, ціннісні орієнтації, а також вчинки по відношенню до близьких і незнайомих людей. Він виділив наступні критерії, які визначають рівень сформованості морально-духовних якостей.

Перший критерій сформованості – це рівень знань особистості про суть, зміст і засоби прояву морально-духовних якостей. Він включає наступні показники: необхідний за об'ємом і змісту понятійний апарат; стійкий прояв операційних умінь, таких, як уміння аналізувати етичну ситуацію, уміння мислити суперечностями, підбирати аргументи, обґрунтовувати власну точку зору.

Другий критерій спрямованість діяльності особистості. Він включає: стабільність мотивів діяльності особистості (ступінь сформульованості морального ідеалу); інтеріорізацію вимог цивільної поведінки; прагнення до самовиховання відповідних морально-духовних якостей; сприйнятливості до виховних дій.

Третій критерій відповідність результатів діяльності особистості моральним вимогам. До нього відносяться: цінність результатів діяльності майбутнього фахівця; ініціативність його моральної активності; адекватність емоційних проявів; манера (стиль) поведінки відповідність засобів і прийомів діяльності студента вимогам моральної поведінки [18, с. 90].

І. Гераймович виділяє три основні критерії сформованості морально-духовних якостей особистості студентів: інтеріорізація етичного і правового досвіду (когнітивний), прагнення до активної усвідомленої участі в соціальних відносинах і протидії негативним проявам навколишнього середовища (мотиваційний), пошук шляхів реалізації своїх можливостей (практичний) [5, с. 24].

І. Тимощук визначає наступні критерії сформованості моральних якостей: моральні відчуття (емоційний критерій), моральна свідомість (інтелектуальний критерій), моральні вчинки (мотиваційний критерій). При цьому він визначає наступні рівні сформованості моральних якостей:

– рівень освоєння етичної культури, що відповідає віковим можливостям (відношення до навколишньої дійсності – природи, суспільства, людини);

– ціннісні орієнтації, що відповідають нормам моралі і принципам професійної діяльності [12, с. 269].

О. Донецька в якості критеріїв, що визначають рівень сформованості морально-духовних якостей студентів, виділяє: етичне ставлення до життєвих і професійних цінностей (етична мотивація), здатність до емпатії, ступінь розвитку моральності [7, с. 84]. При цьому в якості сформованості морально-духовних якостей студентів автор виділяє наступні критерії інформаційний, мотиваційний, діяльнісний.

Н. Щурковою були виділені наступні критерії сформованості морально-духовних якостей людини:

- мотиваційний критерій – усвідомлення ціннісної характеристики спілкування і характер задоволення цієї потреби; наявність мотиву навчання, особове вдосконалення, захопленість процесом пізнання;
- змістовний критерій – наявність знань, культурних форм, видів і засобів, характеру моральної діяльності, знань морально-духовної культури;
- діяльнісний критерій – комплекс умінь і навичок, що дозволяють актуалізувати і адекватно використовувати свої знання морально-духовної культури [16, с. 65].

І. Біючинський визначає в якості критеріїв сформованості морально-духовних якостей студентів сукупність їх якісних і кількісних показників. Кількісними показниками критеріїв виступають: об'єм засвоєних знань, коефіцієнт засвоєння знань як вимірник, за допомогою якого можливо оцінювати і порівнювати рівень сформованості знань. Якісними показниками критеріїв є – повнота, глибина, системність, конкретність, узагальненість, міцність і усвідомленість знань – непіддатливі прямому вимірюванню, про прояв яких можна судити тільки через певний час, в моральних діях і вчинках [2, с. 96].

О. Тогочинський наполягає на тому, що основним критерієм моральності є совість. Автор визначає сформованість морально-духовних якостей рівнем моральної спрямованості особистості, яка включає інтереси, погляди, переконання, соціальні установки, ціннісні орієнтації, морально-етичні принципи і світогляд. Рівень моральної спрямованості виражається в соціальній зрілості особистості, її переконаності, ступенем моральної свідомості. При цьому він виділяє високий рівень розвитку моральної спрямованості, коли переконання, ідеали, схильності відповідають моральним нормам; добрий (переважають високі етичні якості, але мають місце окремі суперечності); середній (етична поведінка суперечлива, без помітного переважання позитивних або негативних

якостей); низький (поведінка нестійка, але з переважанням елементів, що не відповідають моральним нормам); незадовільний, коли поведінка, різко суперечить моральним і правовим нормам [14, с. 109].

Н. Тимченко стверджує, що до критеріїв оцінки морально-духовних якостей студентів можна віднести: уміння проникати в суть явищ, визначати дійсні мотиви в діях людей і соціальних груп, здібність до вироблення свого аргументованого вибору, уміння вести діалог (слухати і чути), готовність до компромісу, здібність до самообмеження і самодисципліни [13, с. 140].

Наведені вище погляди різних авторів на критерії сформованості морально-духовних якостей, на наш погляд, правильні і повною мірою відображають своє призначення визначати рівні сформованості даного феномена стосовно своїх соціумів. Але на сучасному етапі критерії сформованості морально-духовних якостей у студентів потребують певного уточнення. Вивчення цієї проблеми, у відповідності до запропонованого нами переліку морально-духовних якостей, дозволило нам виділити когнітивний, оціночно-емоційний, поведінковий критерії сформованості морально-духовних якостей у студентів:

Когнітивний критерій – виражається в наявності у студентів глибоких і міцних знань про морально-духовні якості, в системності, глибині, стійкості пізнавальних інтересів, самостійністю, ступенем стійкості думок, здатністю встановлювати зв'язок між усвідомлюваною метою вчинку, його мотивами і засобами досягнення, критичним ставленням до власних вчинків під час навчання та повсякденної діяльності.

Емоційно-ціннісний критерій – включає оціночні думки, що характеризують ставлення студентів до себе і інших, етичних і духовних цінностей; стійкість, глибину і силу емоційних переживань; наявність у них сформованих загальнолюдських якостей (доброти, милосердя, співчуття), що свідчать про альтруїстичну спрямованість їх особистості і забезпечує розвиток у студентів морально-духовних якостей.

Поведінковий критерій – включає різноманітні відносини студентів до суспільства, людей, до самого себе, навчальної діяльності, а також стійку систему форм поведінки, за місцем навчання і в соціумі.

Відповідно до виділених критеріїв ми пропонуємо виділити наступні рівні, що характеризують ступінь сформованості морально-

духовних якостей студентів: високий, оптимальний, достатній, критичний, низький.

Перспективним напрямком подальших досліджень є визначення педагогічних умов формування морально-духовних якостей сучасної університетської молоді у навчально-виховному процесі.

Література

1. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды / Бабанский Ю. К. – М. : Педагогика, 1989. – 558 с.
2. Биочинский И. В. Формирование духовно-моральных качеств у студентов путем педагогического воздействия / Биочинский И. В. — Куйбышев : КМИ, 1987. — 247 с.
3. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. Психологическое исследование / Божович Л. И. – М. : Наука, 1968. — 464 с.
4. Гаврилькевич В. К. Парапсихічні феномени в контексті ціннісних орієнтацій молоді: психофізіологічні й патопсихологічні аспекти / В. К. Гаврилькевич , І. О. Ерметов , С. Л. Крук // Психолого-педагогічні засади професійного становлення особистості практичного психолога і соціального педагога в умовах вищої школи – 2003. – С. 187–191.
5. Гераймович І. О. Шляхи формування моральних якостей особистості студентів у навчальному процесі / І. О. Гераймович // Створення системи менеджменту якості освітніх послуг у ВНЗ: матеріали наук.-практ. конф., (Луганськ, 24 квітня 2008 р.) – Луганськ : Альма-матер, 2008. – С. 23 – 31.
6. Грязнов І. О. Деякі аспекти моральнісного самовиховання курсантів. Ч. II. / І. О. Грязнов // [зб. наук. праць]. – Хмельницький : Вид-во НАПВУ, 2001. – № 18. – С. 123–127.
7. Донецкая О. И. Воспитание политико-правовой культуры и активной гражданской позиции / О. И. Донецкая // Разработка модели системы воспитания в высшем учебном заведении (на опыте Казанского государственного университета). – Казань, 2001. – С.81-86.
8. Іванюшкін О. В. Організаційно-педагогічні умови формування духовно-моральних якостей у студентів – К. : Лібра, 2008. – 116 с.
9. Корзинкин А. А. Духовно-нравственная концепция воспитания / А.А.Корзинкин. – Курск , 2002. – 190 с.
10. Кравцов А. А. Критерии анализа методик диагностики воспитанности / А. А. Кравцов // Педагогическая диагностика. – 2002. – № 2. – С. 68–79.
11. Лихачев А. Духовно-нравственная жизнь в категориях психологии / А.Лихачев // Московский психотерапевтический журнал. – 2005. – № 3. – С.20-50.
12. Тимошук І. В. Виховання гуманістичних цінностей у студентів медичного технікуму // Педагогічні науки. ХДУ. – Херсон, 2003. Випуск 34. – С. 268 –271.
13. Тимченко Н. С. К вопросу о нравственно-этической подготовке будущих работников таможенной службы / Н. С. Тимченко // Вісник Дніпропетровського

- університету: Педагогіка і психологія. – Вип. 7. – Вид-во ДНУ, 2001. – С.138–142.
14. Тогочинський О. М. Діагностика ціннісно-сміслової сфери курсантів вузів МВС України / О. М. Тогочинський // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції “Проблеми загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів”: Наукові записки. Вип. 6, ч. II. – Вінниця: Видавництво Вінницького державного педагогічного університету, 2002. – С. 108–112.
 15. Харламов И. Ф. Формирование личностных качеств в процессе воспитания / И. Ф. Харламов // Педагогика. – 2003. – № 3. – С.52-59.
 16. Щуркова Н. Е. Диагностика воспитанности: педагогические методики /Н. Е. Щуркова // Воспитание: новый взгляд с позиции культуры. – М. : Педагогический поиск, 1997. – С.62–75.
 17. Яременко П. С. Морально-духовне виховання сучасної молоді / П.С.Яременко – К. : Лібра, 2010. – 167 с.
 18. Ясько Б. А. Морально-духовные качества современной молодежи / Б.А. Ясько // М. : Педагогика, 2009. – 142 с.

В статье рассмотрены теоретические подходы отечественных и зарубежных ученых к определению критериев сформированности морально-духовных качеств современной университетской молодежи. Охарактеризованы и определены критерии и уровни сформированности морально-духовных качеств современной университетской молодежи.

Ключевые слова: морально-духовные качества, критерии сформированности морально-духовных качеств современной университетской молодежи.

In the article the theoretical approaches of domestic and foreign scientists towards the determination of criteria formation of morally-spiritual qualities of the modern university youth are considered. The criteria and the levels of morally-spiritual qualities of modern university youth are described.

Keywords: morally-spiritual qualities, criteria of morally-spiritual qualities of modern university youth.

Мірошніченко Д. В. - викладач кафедри англійської мови Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна)

Рецензент - член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор Шевченко Г. П.